

Notitie van het Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen

Sociale cohesie in het gaswinningsgebied¹

Willemijn Schreuder & Nienke Busscher

december 2024

Het Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen biedt periodiek een overzicht van de stand van kennis omtrent de maatschappelijke gevolgen van de gaswinning (voor het laatste overzicht zie Schreuder et al., 2023). Deze notitie richt zich op de sociale cohesie in Groningse dorpen en wijken die te maken hebben met de gaswinningsproblematiek. We baseren ons op wetenschappelijke publicaties en recente ontwikkelingen, maar ook op informele gesprekken met inwoners en professionals, die waardevolle inzichten hebben gedeeld. Wij willen hen hiervoor hartelijk bedanken.

Achtergrond

Sociale cohesie is van belang voor het welzijn en de stabiliteit van dorpen en wijken: het vormt de basis voor de kwaliteit van leven, waarbij sterke netwerken bijdragen aan het collectieve welzijn en de veerkracht van gemeenschappen. Deze sociale netwerken staan in veel Groningse dorpen en wijken onder druk door de gaswinningsproblematiek. Daarvoor zijn meerdere redenen aan te voeren. Een daarvan is dat er verschillen zijn ontstaan in schadevergoeding tussen burens door versnippering in de aanpak van de versterking in dorpen en wijken. Dat kan spanningen geven tussen buurtbewoners. De versterkingsopgave is met verschillende aanpakken (pilots en batches) gestart, nieuwe veiligheidsnormen zijn toegepast en beoordelingsmethodes voor schade zijn veranderd. Dit heeft de opgave zeer complex gemaakt en leidt er vaak toe dat inwoners de verschillen in aanpak en uitkomsten moeilijk of niet begrijpen. Dit veroorzaakt onderling wantrouwen en versterkt een gevoel van ongelijkheid (Stroebe et al., 2021), waardoor de sociale cohesie onder druk komt te staan. Gevoelens van jaloezie, afgunst en frustratie over wie welke compensatie ontvangt, hebben de onderlinge verhoudingen veranderd (Dückers et al., 2023). Daarnaast is er minder tijd en aandacht voor buurtactiviteiten en sociale interacties, omdat het versterkingsproces als zeer belastend wordt ervaren en de focus ligt op de individuele woning in plaats van op de gemeenschap als geheel.

Aangezien de versterkingsopgave nog niet aan het begin van de afronding is en vanwege de omvang en complexiteit, is de kans groot dat negatieve gevolgen voor gemeenschappen verergeren. Daarnaast vindt de gaswinningsproblematiek plaats naast andere sociaaleconomische problemen die reeds bestaande kwetsbaarheden bij inwoners kunnen vergroten. Het is daarom belangrijk om bij de afhandeling van de gaswinningsproblematiek aandacht te besteden aan het behoud en opbouw van sociale cohesie in buurten en wijken.

Voor gemeenten ligt niet alleen de uitdaging om de fysieke leefomgeving van haar inwoners te herstellen, maar ook de sociale structuren binnen gemeenschappen te versterken. Dit vraagt om

¹ Bronvermelding: Schreuder, W. & Busscher, N. (2024). Sociale cohesie in het gaswinningsgebied. Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen, Rijksuniversiteit Groningen.

een gerichte aanpak en samenwerking met inwoners en lokale partijen om vertrouwen te herwinnen en betrokkenheid te stimuleren. Interventies gericht op het bevorderen van verbinding en samenwerking in de buurt moeten buurtbewoners de ruimte bieden om weer actief deel te nemen aan het gemeenschapsleven. Het is van belang om te begrijpen hoe deze interventies kunnen bijdragen aan het verbeteren van de sociale cohesie en hoe ze kunnen worden afgestemd op de specifieke behoeften en context van verschillende dorpen en wijken.

Doel en vraagstelling

Dit kortlopende onderzoek² heeft als doel om inzicht te verkrijgen in de sociale cohesie binnen de Groningse dorpen en wijken die te maken hebben met de gaswinningsproblematiek. We richten ons op het duiden van de impact van schade en versterking op sociale cohesie en we verkennen welke interventies op lokaal niveau kunnen bijdragen aan het versterken van deze cohesie. Dit doen we door de volgende onderzoeksvragen te beantwoorden:

1. Wat is (het belang van) sociale cohesie volgens wetenschappelijke literatuur?
2. Wat weten we tot nu toe over de impact van de gaswinning, schade en versterking op de sociale cohesie?
3. Welke interventies kan de gemeente inzetten om sociale cohesie en gemeenschapszin te verbeteren?
4. Hoe effectief en impactvol zijn de verschillende interventies?

De inzichten uit deze notitie zijn relevant voor gemeenten in de provincie Groningen die te maken hebben met gaswinningsproblematiek. De interventies kunnen, afhankelijk van de sociale en historische context, worden toegepast in verschillende dorpen en wijken. Bovendien zijn de wetenschappelijke inzichten over sociale basis en sociale kwaliteit breed inzetbaar en waardevol voor de gehele regio.

Method

De methode voor dit kortlopende onderzoek omvat *deskresearch* naar relevante literatuur, beleidsdocumenten en methoden van interventies, aangevuld met informele gesprekken.

Het *deskresearch* naar relevante literatuur richt zich specifiek op wetenschappelijke publicaties over de impact van de gaswinningsproblematiek op de sociale cohesie. Tegelijkertijd erkennen we de invloed van andere sociaal-economische factoren zoals armoede en vergrijzing. Daarom betrekken we ook wetenschappelijke literatuur over sociale basis en sociale kwaliteit, waarmee gemeenten dit thema breder kunnen aanvlagen. Tijdens het *deskresearch* zijn ook de meest recente beleidsontwikkelingen en bedreigingen voor sociale cohesie in de regio in kaart gebracht. Dit hebben we gedaan op basis van beleidsdocumenten, zoals de kabinetsreactie *Nij begun* en het advies van de Commissie Verschillen Groningen.

² Deze notitie is opgesteld op verzoek van de gemeente Eemsdelta om overzicht te krijgen van de stand van kennis rondom sociale cohesie in dorpen en wijken die te maken hebben met de gevolgen van de gaswinning. Het kortlopende onderzoek richt zich op het inzichtelijk maken en identificeren van interventies die binnen het programma 'Sterke Dorpen en Wijken' ingezet kunnen worden ter bevordering van de sociale cohesie en samenlevingskracht.

Vervolgens is er middels *deskresearch* een verkenning uitgevoerd naar methoden van interventies die ter inspiratie kunnen dienen voor het versterken van de sociale cohesie. We onderscheiden hierbij ruimtelijke, sociale en culturele interventies. De interventies kunnen gericht zijn op het betrekken van lokale actoren (zoals inwoners of ondernemers) bij het maken van plannen of beleid, en kunnen gaan over de leefbaarheid in de woonomgeving en het omzien naar elkaar. Hoewel we ons niet richten op interventies voor individuele ondersteuning, biedt de literatuur in dit onderzoek hier wel waardevolle handvatten voor.

Aanvullend op het *deskresearch* hebben we via informele gesprekken inzicht gekregen in de kwesties rondom sociale cohesie en gemeenschapszin in dorpen en wijken, met input van lokale inwoners en professionals. Deze informele interacties dienen ter aanvulling op de eerder verkregen informatie, waarbij de nadruk wordt gelegd op lokale ervaringen en effectieve interventies ter bevordering van sociale cohesie.

Hoewel er veel wetenschappelijke literatuur beschikbaar is over sociale cohesie, zien we dat er relatief weinig onderzoek is gedaan naar sociale cohesie in een crisis context zoals die van de gaswinningsproblematiek, waarbij de crisis grotendeels het gevolg is van jarenlang overheidsfalen en inadequate besluitvorming. De beschikbare informatie over sociale cohesie in het gaswinningsgebied is beperkt, en specifiek onderzoek op gemeentelijk en dorpsniveau is schaars. Om meer inzicht te krijgen in de samenhang tussen een langdurige collectieve stressor, zoals de versterkingsopgave, en de sociale cohesie en individuele gezondheidssituatie van inwoners, is het belangrijk om de fysieke en mentale gezondheid van inwoners over langere tijd te (blijven) monitoren.

1. Sociale cohesie, sociale kwaliteit en sociale basis

Sociale cohesie

Sociale cohesie verwijst naar de mate waarin mensen in hun gedrag en beleving betrokkenheid tonen bij maatschappelijke verbanden, zoals hun dorp, wijk, buurtbewoners, vereniging of club. Het duidt op de onderlinge verbondenheid en samenhang in een gemeenschap, gebaseerd op gedeelde normen en waarden, waardoor mensen elkaar erkennen, respecteren en wederzijds ondersteunen (Jansen et al., 2021). Het kan gemeenschappen en individuen weerbaarder maken doordat het werkt als een soort buffer tegen gezondheidsproblemen en mogelijkheden biedt voor sociale steun, een sociaal netwerk, het uitwisselen van informatie en het creëren van verbondenheid binnen gemeenschappen (Stroebe et al., 2019a; 2020). Omdat onderlinge verbondenheid op veel verschillende manieren inhoud kan krijgen, is sociale cohesie deels afhankelijk van hoe inwoners sociale cohesie waarderen en definiëren: dat verschilt per plek, is afhankelijk van de bredere sociale en culturele context en situatie binnen een dorp of wijk en kan dus ook veranderen over tijd.

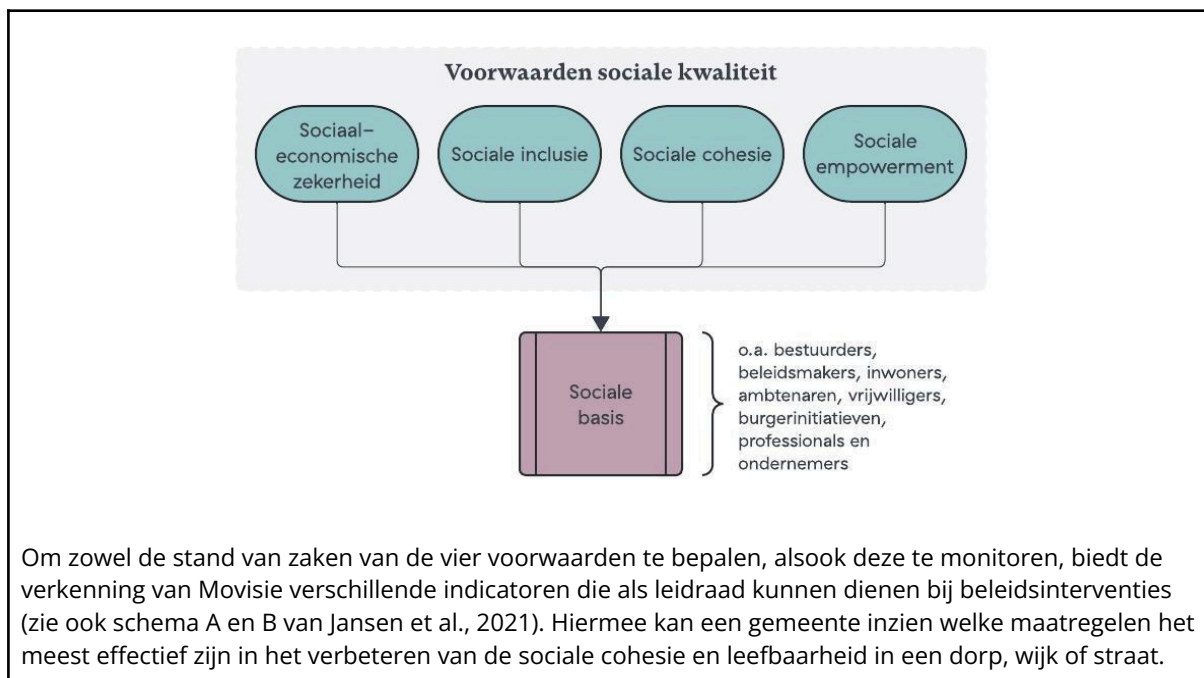
Sociale kwaliteit

In een verkennend onderzoek van Kennisinstituut Movisie, wordt sociale cohesie gezien als één van de vier onderling verbonden voorwaarden voor sociale kwaliteit. Sociale kwaliteit gaat om de

mate waarin mensen de kans hebben om mee te doen aan sociale relaties die hun welzijn en persoonlijke groei bevorderen (Jansen et al., 2021). Daarnaast zien de onderzoekers sociaaleconomische zekerheid, sociale inclusie en sociale *empowerment* (eigen regie) als voorwaarden voor sociale kwaliteit (zie figuur 1 voor een schematische weergave).

Sociaaleconomische zekerheid staat voor sociale rechtvaardigheid en betekent dat de basisbehoeften van de mensen geborgd zijn. Sociale inclusie gaat over gelijkwaardigheid en verwijst naar het tegengaan van uitsluiting door open en toegankelijke sociale netwerken, maatschappelijke activiteiten en voorzieningen. Sociale *empowerment* (eigen regie) draait om menselijke waardigheid, autonomie en controle over je eigen situatie, zelfwaardering en persoonlijke ontwikkeling (Jansen et al., 2021).

Sociale kwaliteit biedt een bredere benadering voor het begrijpen en verbeteren van sociale cohesie. De vier voorwaarden staan niet los van elkaar, maar beïnvloeden en versterken elkaar. Zo kan sociale cohesie bijvoorbeeld niet duurzaam worden verbeterd zonder aandacht voor sociaaleconomische uitdagingen zoals werkloosheid of armoede, terwijl sociaaleconomische zekerheid op haar beurt afhankelijk is van een inclusieve samenleving waarin mensen gelijke kansen krijgen. Door ook de andere drie aspecten te benoemen, wordt duidelijk dat de aanpak van sociale cohesie niet op zichzelf staat, maar wordt versterkt door de andere drie voorwaarden, en vice versa. Door een integrale benadering kan gericht worden gewerkt aan het verbeteren van de sociale cohesie, de leefbaarheid en het welzijn van gemeenschappen. De vier voorwaarden van sociale kwaliteit zullen we in deze notitie dan ook meenemen als we kijken naar de impact van de gaswinning, schade en versterking op sociale cohesie.

Figuur 1: Voorwaarden voor sociale kwaliteit, gebaseerd op Jansen et al. (2021).

Sociale basis

Een sterke sociale basis ontstaat wanneer beleid, professionals en inwoners bijdragen aan de vier voorwaarden van sociale kwaliteit. Deze basis, bestaande uit lokale informele en formele relaties, zorgt ervoor dat iedereen erbij hoort, meetelt en eerlijk kan deelnemen (Jansen et al., 2021). Het laat zien hoe inwoners elkaar kunnen steunen en toegang hebben tot hulpbronnen en kansen. Als een van de voorwaarden onder druk staat, is het aan alle actoren om hieraan te werken (Verharen et al., 2019).

2. Stand van kennis over de sociale cohesie

Impact van versterkingsopgave op sociale cohesie

Er zijn verschillende onderzoeken gedaan die relevant zijn om inzicht te krijgen in de stand van sociale cohesie in Groningse dorpen en wijken die te maken hebben met de gaswinningsproblematiek. Het meerjarige onderzoek van Gronings Perspectief kijkt onder andere naar de impact van schade en versterking op de sociale cohesie binnen dorpen en wijken. Daarnaast hebben onderzoekers van de Hanze verdiepend onderzoek gedaan in het dorp Krewerd en het experiment dat hier loopt met de versterking (Experiment Krewerd) (Pot et al., 2022; Bovenhoff et al., 2024). Hier is onderzocht in hoeverre er met inspraak van inwoners een collectieve aanpak op gang kon komen waarin leefbaarheid, verduurzaming en individuele oplossingen voor schadeherstel en versterkingsmaatregelen zijn bereikt.

De wetenschappelijke literatuur, en met name de kwantitatieve onderzoeksresultaten, laat (nog) niet zien dat schade en versterking een groot en eenduidig effect hebben op de sociale cohesie. Aanvankelijk lieten de onderzoeksresultaten van Gronings Perspectief zelfs zien dat de gaswinningsproblematiek de sociale cohesie een klein beetje versterkte: tussen 2015 en 2018 voelden bewoners met schade aan hun woning een iets sterkere band met hun burens en ondersteunden ze elkaar bij het omgaan met de gevolgen van de gaswinning (Stroebe et al., 2018). Dat resultaat lijkt aan te sluiten bij onderzoek dat laat zien dat gemeenschappen bij een externe dreiging de neiging hebben een iets sterkere band te krijgen. Men houdt elkaar als het ware iets steviger vast bij zwaar weer. Bovendien bleek uit het onderzoek dat er weliswaar een positieve relatie was tussen buurtcohesie en de gezondheid van bewoners (Postmes et al., 2017). Ook gaven bewoners aan dat de steun van buurtgenoten hen hielp om om te gaan met de schade en onzekerheid die ze ervaarden. Maar vervolgonderzoek liet ook zien dat cohesie geen buffer is die mensen als het ware immuun maakt tegen de stress van schade en versterking (Richardson, 2024).

Uit de nieuwste kwantitatieve onderzoeksresultaten (metingen uit het jaar 2023) blijkt dat de relatie tussen schade, versterking en de ervaren sociale cohesie en verbondenheid met de buurt geen merkbaar effect meer laat zien (Kanis et al., 2024). Volgens Kanis et al. (2024) voelen Groningers zich overwegend sterk verbonden met hun buurt en geldt dit voor bewoners met herhaalde schade aan hun woning. Dit gevoel van verbondenheid is de afgelopen jaren

nagenoeg onveranderd gebleven. De mate van sociale steun die bewoners ervaren is dus redelijk constant.

Tegelijkertijd laat het kwantitatieve onderzoek Gronings Perspectief wel een redelijk consistent beeld zien dat mensen die meerdere keren schade aan de woning hebben net iets vaker **spanningen en conflicten** hebben: in huis met elkaar, in hun persoonlijke netwerk én in de buurt. Die bevinding sluit ook aan bij de kwalitatieve onderzoeksresultaten van Gronings Perspectief en de Hanze, (en overigens ook bij de verhalen uit de praktijk) dat schadeherstel en versterking wel degelijk invloed kunnen hebben op de sociale cohesie. De gaswinningsproblematiek, en met name de omvangrijke versterkingsopgave, werkt ontwrichtend voor de sociale cohesie in wijken en buurten. Een belangrijke reden hiervoor is de individuele benadering van de versterkingsopgave, waarbij woningen afzonderlijk worden aangepakt. Binnen hetzelfde gebied gelden verschillende veiligheidsnormen, aanpakken, (compensatie)regelingen en procedures (zie het uitgelichte tekstkader hieronder voor een verduidelijking). De verschillen in compensatie en behandeling zorgen voor ervaren ongelijkheid en wantrouwen (Stroebe et al., 2021). Gevoelens van **jaloerie en afgunst** over wie welke vergoeding krijgt, evenals **frustraties** over verschillen in behandeling, leiden ertoe dat mensen anders en vaak negatiever naar elkaar kijken (Dückers et al., 2023; Kanis et al., 2024).

Voorbeelden van ontstane verschillen

Het gaswinningsdossier wordt gekenmerkt door beleidswijzigingen, veranderingen in verantwoordelijkheid en aanpakken, wat heeft geleid tot ongelijkheden voor burgers. Zowel de Kamerbrief van 26 september 2022 (Kamerstuk 33529, nr. 1076) en bijlage 3 van het rapport van de Commissie Verschillen Groningen geven inzicht in deze ontstane verschillen. Hieronder lichten we een paar voorbeelden uit waarin het verschil in compensatie en aanpak duidelijk wordt:

- **Verschillende NPR-richtlijnen in de versterking:** gedurende de jaren is de NPR-richtlijn (Nederlandse Praktijkrichtlijn rondom veiligheid en aardbevingsbestendig bouwen) meerdere keren gewijzigd. Dit zorgt voor verschillen in de mate van versterkingsmaatregelen (Van Geel et al., 2023). Hierdoor kan het in de praktijk voorkomen dat een deel van de bewoners in een bepaalde wijk wel in aanmerking komt voor sloop/nieuwbouw of versterkingsmaatregelen en een ander deel niet.
- **Toepassen van beoordelingswijzen voor schade:** deskundigen passen het beoordelingskader voor mijnbouwschade verschillend toe. Dit kan leiden tot relatief grote afwijkingen in financiële compensatie voor schade tussen vergelijkbare woningen bij (directe) burens.
- **Immateriële schadevergoeding:** de verschillen in compensatie werken ook door in de immateriële schadevergoeding. De regeling van het IMG resulteert in ongelijkheid binnen gezinnen en tussen huurders en huiseigenaren. Dit is inmiddels rechtgetrokken in *Nij begun* (maatregel 8).
- **Verschillende aanpakken:** Ook door het opdelen van het gebied in verschillende aanpakken (pilots en batches) is er ongelijkheid ontstaan in hoe bewoners worden gecompenseerd en welke mate van inspraak zij hebben in het versterkingsproces.

De ontwrichtende gevolgen voor de sociale cohesie worden versterkt door de impact van de stress op het welzijn en de gezondheid van bewoners. De tijd en energie die nodig zijn voor het

doorlopen van het versterkings- en schadeherstelproces, gaan ten koste van tijd die anders aan buurtactiviteiten besteed had kunnen worden (Stroebe et al., 2019a). Dit kwam ook naar voren bij het Experiment Krewerd, waar persoonlijke vraagstukken over de eigen woning urgenter bleken dan dorps brede kwesties (Pot et al., 2022).

Veel professionals merken ook op dat de versterkingsopgave de sociale cohesie onder druk zet, hoewel dit per dorp wel lijkt te verschillen. Sommige dorpen of wijken tonen meer individualisme en de intensiteit van deze problematiek hangt ook af van de fase van de versterking. Verschillen tussen bewoners worden zichtbaarder naarmate een versterkingstraject vordert, waardoor onvrede kan groeien, bijvoorbeeld over wie welke ondersteuning krijgt en het tempo waarin trajecten verlopen (Dückers et al., 2023).

Deze onvrede uit zich concreet in buurten waar samenstellingen veranderen doordat huurders niet terugkeren of woningeigenaren hun huizen verkopen na afronding van de versterking. Bovendien kunnen herinrichtingen door nieuwe bestemmingsplannen de bestaande cohesie verder aantasten. Pogingen om mijlpalen te vieren stuiten vaak op weerstand, omdat sommigen vinden dat er te veel misgaat om feestelijk te kunnen zijn, wat bijdraagt aan het gevoel dat vreugde niet gepast is tijdens de versterkingsopgave (Dückers et al., 2023).

Ook onderlinge relaties kunnen verslechteren; burens helpen en groeten elkaar minder en er ontstaat **jaloerie over vermeende voordelen** van anderen (Dückers et al., 2023). Dit werd ook duidelijk uit het onderzoek naar Experiment Krewerd, waar het langdurige versterkingsproces en het gebrek aan transparante communicatie van de verantwoordelijke instanties voor spanningen zorgden. Bewoners hadden onvoldoende informatie over de voortgang, wat leidde tot misverstanden en scheve verhoudingen tussen burens (Bovenhoff et al., 2024). Sommige bewoners zagen het experiment daardoor als risico voor de sociale cohesie. De onderzoekers concluderen eveneens dat de sociale cohesie kwetsbaar is wanneer ingrijpende externe gebeurtenissen plaatsvinden, waarbij inwoners zich afhankelijk voelen van een grote en ongreepbare institutionele context.

Impact van de versterkingsopgave op de sociale kwaliteit

Schade en versterking hebben niet alleen invloed op de sociale cohesie, maar ook op de andere drie voorwaarden voor sociale kwaliteit. Dit komt bijvoorbeeld naar voren in het onderzoek naar Experiment Krewerd. Bewoners gaven aan dat ze weinig controle en eigen regie ervaren over hun versterkingsproces (Bovenhoff et al., 2024). Hun afhankelijkheid van externe instanties en de onduidelijkheid van voortdurend veranderende procedures verminderen hun gevoel van eigen regie en tast hun zelfredzaamheid aan. Op mentaal vlak uit zich dit in gevoelens van **machteloosheid** en **uitzichtsloosheid**.

Als bewoners zich onveilig voelen in hun huis en zich zorgen maken over de financiële risico's, zoals de verkoopbaarheid van hun woning of het zelf moeten bijdragen aan versterkingskosten

(Stroebe et al., 2019b; Dückers et al., 2023), leidt dit niet alleen tot economische onzekerheid³, maar ook tot een verminderd gevoel van *eigen regie*. Bewoners met minder financiële middelen om een rekening voor te schieten of persoonlijke wensen mee te nemen in de versterking, blijven meer afhankelijk van het proces en de instanties, waardoor zij ook minder regie hebben over hun eigen situatie (Bovenhoff et al., 2024).

Bij burens waarvan hun woning constructief met elkaar verbonden zijn, zoals bij twee-onder-een-kapwoningen of rijtjeshuizen, is de keuze voor versterking vaak afhankelijk van gezamenlijke beslissingen. Bijvoorbeeld bij de keuzes omtrent herbeoordelingen waarbij lichtere versterkingsmaatregelen nodig zijn, kan dit leiden tot spanningen wanneer burens verschillende wensen of financiële mogelijkheden hebben. Ook tast het hun autonomie en gevoel van eigen regie aan, omdat ze niet alleen afhankelijk zijn van externe instanties, maar ook van hun burens voor de voortgang van het proces. Ook huurders, die afhankelijk zijn van woningcorporaties, hebben vaak minder invloed op het proces dan huiseigenaren. Dit kan leiden tot gevoelens van uitsluiting, omdat niet iedereen op gelijke wijze toegang heeft tot hulp of vergoedingen.⁴

Bewoners die geen eigen regie kunnen voeren, zich financieel kwetsbaar voelen of niet dezelfde mogelijkheden hebben als anderen, kunnen sociaal geïsoleerd raken. Dit gevoel van uitsluiting kan worden versterkt door de ongelijkheid in behandeling en compensaties. Hierdoor voelen bewoners zich niet gelijkwaardig aan hun burens, wat hun betrokkenheid bij de gemeenschap verder ondermijnt.

3. Ontwikkelingen beleid

Sinds het uitkomen van het parlementaire enquête rapport zijn er verschillende maatregelen vanuit de kabinetsreactie *Nij begun* (Rijksoverheid, 2023) genomen om sociale cohesie te behouden en op te bouwen. In tabel 1 is een overzicht van deze maatregelen gegeven, inclusief maatregelen die risico's en/of kansen met zich meebrengen voor de sociale cohesie. Daarnaast heeft de Commissie Verschillen Groningen (Van Geel et al., 2023) advies uitgebracht om onuitlegbare verschillen in schadeafhandeling en versterking op te lossen. Hieronder gaan we in op dit advies en lichten we enkele maatregelen toe waar we nieuwe risico's en/of kansen zien voor de sociale cohesie.

Maatregel	Inhoud
8	Het gelijktrekken van de verschillen in immateriële schadevergoeding tussen bewoners binnen hetzelfde huishouden en tussen huurders en eigenaren.
10	Een gebiedsgerichte crisisaanpak voor versnelling van de versterking en om de

³ Er is weinig bekend over de exacte economische gevolgen voor huishoudens, zoals de kosten voor schadeherstel, het verhogen van hypotheekrentes voor sloop-nieuwbouw of het inhuren van experts. Het zou nuttig zijn om deze lasten - maar ook de voordelen van compensatieregelingen - beter in kaart te brengen (Schreuder et al., 2023).

⁴ In september 2024 heeft het kabinet invulling gegeven aan twee maatregelen (12 en 16) in *Nij begun* waardoor huurders dezelfde vergoeding krijgen als woningeigenarenvergoedingen. Zie ook <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2024/09/04/2500-euro-voor-lang-wachten-op-versterking-huurders-krijgen-dezelfde-vergoedingen-als-eigenaars>

	versterkingsoperatie meer mens- en gebiedsgericht uit te voeren. Met een 'opgaveregisseur' per gebied, "die de taak én mandaat heeft om knelpunten en onuitlegbare verschillen in de uitvoering te signaleren, op te pakken en op te lossen" (Rijksoverheid, 2023, p. 13).
12	Verschillen oplossen door maatwerk, zoals de gelijke vergoeding voor huurders en eigenaren voor overlast of financieel advies.
13	Meer aandacht voor ruimtelijke kwaliteit tijdens de versterking. Gemeenten en de provincie stellen samen met inwoners gebieds- en dorpsvisies op. Inmiddels heeft de regiobouwmeester van de NCG, Enno Zuidema, een 100-dagen advies opgesteld en er is een gezamenlijke werkgroep ruimtelijke kwaliteit ingesteld.
14	Extra geld voor leefbaarheid en wijkontwikkeling: dorps-, gebieds- en wijkvisies en integrale lokale plannen van aanpak.
15	Extra geld voor herstel van de openbare ruimte na afronding van de versterking.
16	Een gelijke vergoeding voor zowel huurders als eigenaren die lang moeten wachten op hun versterkingsmaatregelen.
21	Meer zeggenschap en betere informatie. In de dorpenaanpak zijn er dorpsregieteams met vertegenwoordigers uit de gemeenschap. De precieze inrichting en rollen van de teams verschillen per dorp.
28	Woningen met zware/middelzware versterking worden aardgasvrij-gereed gemaakt.
29	Verduurzamingsstimulering voor woningen in Groningen en Noord-Drenthe.
30	Uitbreiding toepassingsgebied subsidie woningverbetering.
34	De sociale agenda biedt extra steun voor het behoud en de versterking van de sociale cohesie, met aandacht voor het versterken van de sociale leefbaarheid (een prettige woonomgeving met voorzieningen en activiteiten en een sterk sociaal netwerk) en het vergroten van zelfbewustzijn, trots en regionale identiteit.

Tabel 1: Overzicht maatregelen *Nij begun*, gerelateerd aan het behouden en versterken van de sociale cohesie (Ministerie van Economische Zaken en Klimaat, 2024; Rijksoverheid, 2023)

Advies Commissie Verschillen en de gebiedsgerichte (deur-tot-deur) aanpak.

Zoals eerder geschetst zijn er door de jaren heen voor bewoners moeilijk of niet uitlegbare verschillen in compensatie en behandeling ontstaan. De kabinetsreactie *Nij begun* stelt verschillende maatregelen voor om deze verschillen gelijk te trekken tussen buurtbewoners (zie bijvoorbeeld maatregel 8, 12 en 16 in tabel 1). Om deze verschillen te minderen heeft de Commissie Verschillen Groningen onderzoek gedaan naar de onacceptabele verschillen en mogelijke oplossingsrichtingen verkend. De Commissie constateerde dat het aanpakken van deze verschillen geen eenvoudige technische operatie is; het vraagt om een aanpak die rekening houdt met de diverse situaties waarin bewoners zich bevinden, wat het vinden van simpele oplossingen bemoeilijkt. Bovendien zullen er volgens de Commissie weer nieuwe verschillen ontstaan bij de uitwerking van een aantal maatregelen die het kabinet voorstelt (Van Geel et al., 2023).

Het wegnemen van alle verschillen ziet de Commissie als onmogelijk, maar ze zien wel mogelijkheden om te werken aan een eerlijke en gelijkwaardige toekomst voor bewoners in het aardbevingsgebied. In het advies stellen ze daarom de uitkomst centraal: een **veilige, schadevrije en duurzame woning** (minimaal aardgasvrij-gereed), om voor alle bewoners een zo **gelijkwaardige uitkomst** te bereiken in relatie tot hun omgeving, en wat moet bijdragen aan de **leefbaarheid** van die omgeving. De Commissie adviseert om via een gebiedsgerichte deur-tot-deur aanpak schadeherstel, versterking en verduurzaming zoveel mogelijk in samenhang en met prioriteit aan te pakken.

De aanpak die de Commissie voorstelt is omvangrijker en breder vergeleken met de gebiedsgerichte aanpak volgens maatregel 10 uit *Nij begun*. De gebiedsgerichte deur-tot-deur aanpak van de Commissie voorziet in een integraal plan waarbij de overheid bewoners ontzorgt door één aanspreekpunt te bieden en complexe processen te stroomlijnen. Dit door alle woningen te bezoeken, om ook minder zichtbare problemen te signaleren en waarbij ook aandacht besteed wordt aan het herstel van sociale cohesie en leefbaarheid op gebiedsniveau.

De uitvoering van dit advies laat echter nog op zich wachten: de voormalige Staatssecretaris van Mijnbouw, Vijlbrief, heeft laten weten dat de implementatie van dit advies directe gevolgen heeft voor het zo snel mogelijk afronden van de versterkingsoperatie (in 2028) en heeft mogelijk financiële consequenties.⁵ Volgens de huidige Staatssecretaris Herstel Groningen, van Marum, is er ruim 2 miljard nodig om alle adviezen op te volgen en daar zijn op dit moment geen middelen en capaciteit voor.⁶

De Groninger Bodem Beweging (GBB) stelt in een reactie op het advies van de Commissie dat zo'n bredere aanpak logistiek onhaalbaar zou zijn, zowel voor de inventarisatie als voor de uitvoering per woning. Daarnaast kunnen ongewenste bijeffecten ontstaan, zoals nieuwe ongelijkheden en gevoelens van onrechtvaardigheid doordat maatwerk per huis leidt tot verschillende uitkomsten. Hierdoor wordt het gezamenlijk belang onvoldoende meegenomen. Bovendien vereist deze aanpak volgens de GBB een ingrijpende systeemwijziging, wat volgens de parlementaire enquêtecommissie niet wenselijk is (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2023).

Verduurzaming

De parlementaire enquêtecommissie beveelt aan om de regio toekomstperspectief te bieden (aanbeveling 3) via structurele financiële steun, zoals investeringen in duurzaamheid en openbare voorzieningen. Het kabinet geeft hier invulling aan door onder andere middelen beschikbaar te stellen voor verduurzaming en isolatiemaatregelen (maatregelen 28, 29 en 30). De NCG biedt momenteel de mogelijkheid om het aardgasvrij-gereed maken van woningen te combineren met zware of middelzware versterking, wat geldt voor circa 5.000 woningen. Omdat dit de totale duur van de versterkingsoperatie zou verlengen, komt niet iedereen hiervoor in aanmerking. Voor andere woningen komt vanaf 2025 een (gedeeltelijke) vergoeding beschikbaar

⁵ Ministerie van Economische Zaken en Klimaat. (2024). *Kamerbrief over verschillen, verduurzaming en dorpenaanpak*. (Tweede Kamer, vergaderjaar 2023–2024, 33 529, nr. 1227, bijlage 3).

⁶ Zie bijvoorbeeld het [korte verslag](#) van het plenaire debat over de Staat van Groningen van 12 september 2024.

voor isolatiemaatregelen, wat ook geldt voor huiseigenaren in de hele provincie Groningen en in drie gemeenten in Noord-Drenthe.

Op deze manier wordt verduurzaming en versterking van woningen maar gedeeltelijk in samenhang aangepakt en losstaat van een gebiedsgerichte aanpak. Omdat isolatiemaatregelen (zoals het aardgasvrij-gereed maken van huizen) niet per wijk of straat worden uitgevoerd, ontstaan er risico's voor de sociale cohesie. In hetzelfde gebied kunnen sommige bewoners hun huis laten versterken en verduurzamen, terwijl anderen hun woning alleen aardgasvrij-gereed maken met (gedeeltelijke) vergoedingen. Deze verschillen ontstaan door eerdere versterkingsregimes of keuzes van bewoners, zoals de keuze voor herbeoordeling. Dit leidt ertoe dat verduurzaming en versterking niet altijd integraal worden aangepakt, wat nieuwe ongelijkheden creëert.

Leefbaarheid en ruimtelijke kwaliteit

Maatregel 14 van *Nij begun* geeft aandacht aan het herstellen en verbeteren van de leefbaarheid in de dorpen en wijken. Alle dorpen en wijken mogen in samenwerking met gemeenten hiervoor een wijk- en dorpsvisie opstellen. Dit is een strategisch document waarin de wensen, behoeften en ambities van inwoners, ondernemers en andere betrokkenen in een wijk of dorp worden vastgelegd voor de lange termijn. Een wijk- of dorpsvisie is waardevol omdat het inwoners actief betreft bij de langetermijnplanning van hun leefomgeving (Zuidema, 2024). Het proces van gezamenlijke besluitvorming kan bijdragen aan de sociale cohesie en helpt ook om diverse veranderingen, zoals de versterkingsopgave en de woonzorg opgave, in samenhang te plannen. Bovendien sluiten plannen beter aan bij de wensen van inwoners en hun leefomgeving, wat bij kan dragen aan het behoud van de Groninger identiteit.

Samenvattend, zijn er de afgelopen periode verschillende beleidswijzigingen doorgevoerd rondom het verbeteren van sociale cohesie. Met de maatregelen uit *Nij begun* lijken er goede voornemens te zijn, echter moet de uitwerking hiervan op gemeenschappen zich nog bewijzen.

4. Interventies gericht op het verbeteren van de sociale cohesie

Als we kijken naar de impact van schade en versterking op sociale cohesie, rijst de vraag: hoe beïnvloeden deze processen de sociale relaties in buurten? Op het eerste gezicht lijkt de ervaren cohesie en de band met de buurt niet sterk te worden aangetast, maar als je beter kijkt dan zien we dat schade en versterking leiden tot een kleine maar merkbare toename van spanningen. Deze spanningen doen zich voor binnen huishoudens, persoonlijke netwerken en in burenelaties. Vaak spelen gevoelens van jaloezie en afgunst een rol, bijvoorbeeld over vermeende voordelen die anderen ontvangen. Tegelijkertijd komen gevoelens van machteloosheid en uitzichtloosheid naar voren, vooral over de eigen situatie en het gebrek aan controle. Dit werkt storend voor sociale relaties en laat zien dat de sociale cohesie onder druk staat. Gezien deze spanningen en verstoringen is het belangrijk om na te denken over manieren om sociale cohesie te versterken.

Het onderzoek van Gronings Perspectief naar de sociale samenhang en samenwerking in vier Groningse dorpen en wijken geeft inzicht in manieren om sociale cohesie te versterken (Stroebe et al., 2019b; Stroebe et al., 2021). Aan de hand van focusgroepen en interviews in 2018 en 2020 zijn uit dit onderzoek verschillende succesfactoren naar voren gekomen die de sociale samenhang en samenwerking in dorpen en wijken kunnen bevorderen (zie tabel 2). Deze succesfactoren zijn concreet toegesneden op coöperatieve samenwerking rondom schade en versterking en kunnen gebruikt worden als inspiratie.

Gemeenschappelijke visie	Consensus over wat belangrijk is voor de wijk of het dorp gaat gepaard met grote onderlinge betrokkenheid en meer gezamenlijke initiatieven.
Een gezamenlijk doel	Samenhang in wijken en dorpen ontstaat als bewoners samen een traject doormaken. Het gaat om het gezamenlijke doel en het gezamenlijke streven, niet zozeer om het behaalde resultaat.
Centrale ontmoetingsplek	Er zijn meer gezamenlijke activiteiten op plaatsen met een laagdrempelig buurthuis of activiteitencentrum.
Een faciliterende gemeente	Succesvolle bewonersinitiatieven kunnen worden opgestart waar de gemeente optreedt als facilitator die bewoners middelen en vertrouwen geeft om naar eigen inzicht te handelen.
Kwaliteit goede dialoog met gemeente	Gemeente en bewoners hebben een kwalitatief goede dialoog waarin samengewerkt wordt. Dit betekent dat (vertegenwoordigers van) bewoners in principe op gelijkwaardig niveau meepraten en input hebben in voor bewoners relevante visievorming en acties vanuit de gemeente.
Momentum	Op moment dat bewonersinitiatieven uitmonden in een gericht verzoek aan de gemeente, zal een snelle reactie de samenhang en samenwerking versterken. Andersom zal een trage en/of onduidelijke reactie op korte termijn leiden tot frictie en op lange termijn de samenhang en samenwerking frustreren.
Samenwerken in diversiteit	Er is meer samenwerking binnen gemeenschappen waar diversiteit wordt geaccepteerd en gerespecteerd, of zelfs gezien als positief kenmerk van het dorp of de wijk.
Vrijwilligers en kartrekkers	Samenhang en samenwerking is mogelijk door de beschikbaarheid en capaciteit van vrijwilligers en soms ook kartrekkers om het voortouw te nemen.

Tabel 2: Succesfactoren voor goede samenhang en samenwerking in dorpen en wijken (Bron: Stroebe et al., 2021, p. 8)

Daarnaast begrijpen we uit de informele gesprekken dat het belangrijk is om interventies te ontwikkelen die gericht zijn op directe interactie en ontmoeting en die herhaaldelijk worden ingezet. Op basis van de informele gesprekken en de *deskresearch* geven we hieronder

verschillende methoden voor interventies die ter inspiratie dienen. We maken hierbij een onderscheid tussen drie soorten interventies: sociale, ruimtelijke en culturele interventies.

Sociale interventies

Vanuit de praktijk zien we dat er een behoefte is aan sociale interactie tussen bewoners die in een vergelijkbare situatie zitten. Binnen een dorp, wijk of straat kunnen buurtbewoners zich in verschillende fasen van het versterkingsproces bevinden. Sommigen wonen al in een versterkt huis, terwijl anderen nog wachten of in tijdelijke huisvesting verblijven. Het organiseren van bijeenkomsten voor bewoners die zich in dezelfde fase van versterking bevinden, biedt hen de mogelijkheid om ervaringen te delen, elkaar vragen te stellen en elkaar te ondersteunen. Hierbij kunnen ook bewoners uit andere dorpen, die in een vergelijkbare fase zitten, worden betrokken. Denk bijvoorbeeld aan het organiseren van praatgroepen of steungroepen, eventueel in samenwerking met de Geestelijke Verzorging Aardbevingsgebied. Ook jongeren hebben in dit proces specifieke behoeften die aandacht vereisen. Het is belangrijk dat zij zich gehoord en serieus genomen voelen, en dat er ruimte is voor hun stem in de gesprekken over de versterkingsopgave en de impact daarvan op hun leefomgeving. Interventies die zowel sociale interactie als mentale ondersteuning bevorderen, kunnen hierin veel betekenen. Hierbij valt te denken aan initiatieven die veerkracht, weerbaarheid en een positief zelfbeeld stimuleren. Een voorbeeld hiervan zijn de projecten van Mentaal Gezond Groningen⁷ die gericht zijn op kinderen en jongeren met psychische uitdagingen of een complexe thuissituatie.

Tegelijkertijd blijkt uit de praktijk dat bewoners behoefte hebben aan sociale interactie buiten het kader van schade en versterking, waarin zij over andere onderwerpen kunnen praten en verbinding met elkaar kunnen maken. Om deelname aan deze activiteiten te bevorderen, is het belangrijk om eventuele barrières weg te nemen. Denk bijvoorbeeld aan het aanpakken van conflicten tussen buurtgenoten door aanbel-acties vanuit de gemeente. In de praktijk zijn succesvolle voorbeelden bekend van gemeentelijke medewerkers die persoonlijk langsgaan bij bewoners om spanningen te signaleren, belemmeringen weg te nemen en naar hun ervaringen te luisteren. Door gesprekken en mediation waar nodig, kunnen zij bewoners ondersteunen bij het herstellen van relaties en hen stimuleren deel te nemen aan buurtactiviteiten. Het is belangrijk dat alle bewoners, ongeacht hun achtergrond of omstandigheden, zich welkom en gehoord voelen.

Ruimtelijke interventies

Faciliteren van een centrale ontmoetingsplek in het dorp en in de wijk

Een van de succesfactoren voor sociale samenhang en samenwerking is de aanwezigheid van een centrale ontmoetingsplek binnen een gemeenschap (Stroebe et al., 2021, p. 8). In een laagdrempelig buurthuis of activiteitencentrum vinden gezamenlijke activiteiten plaats en zijn er mogelijkheden voor sociale interactie. In veel dorpen in de provincie Groningen zijn dorpshuizen aanwezig, vanuit de praktijk merken we het belang om deze plekken actief te ondersteunen. Dit geldt ook voor wijken en buurten, waar doorgaans minder vaak een dorpshuis of een centrale ontmoetingsplek aanwezig is zoals die in dorpen gebruikelijk is. In sociaal of economisch

⁷ Zie ook de website van [Mentaal Gezond Groningen](#)

kwetsbare wijken kan een wijkcentrum of buurthuis juist een belangrijke rol spelen in het verbinden van buurtbewoners en het versterken van gemeenschapszin.

Een voorbeeld van een initiatief die gebouwen aanpast om (kleinschalige) ontmoetingen te faciliteren zijn Michi Noeki's. Dit is japans voor 'wegstationhalte' en bedoeld als ruimtelijk ontwerpprincipe om een rust- of ontmoetingsplek te faciliteren. In een buurt of wijk biedt een Michi Noeki een informele en laagdrempelige plek in de wijk, gericht op ontmoeten, een toiletbezoek of een kopje koffie. In Groningen is deze halteplaats gecreëerd voor het deel van de wijk dat geen toegang heeft tot (nabije) sociale infrastructuur. Het levert daarmee een bijdrage aan het welzijn van bewoners, sociale participatie, en de leefbaarheid van de buurt.

De herbestemming van een gemeenschappelijk pand, zoals een dorps huis of kerk, naar een multifunctionele ruimte biedt kansen voor de gemeenschap. Zo is de kerk in Garmerwolde versterkt en haar functie uitgebreid voor educatieve en culturele doeleinden en biedt de voormalige kerk in Warffum kerk een creatieve leeromgeving waar basisschoolkinderen tijdens schooltijd kunst- en ambachtslessen volgen. Actieve betrokkenheid van inwoners bij herbestemmingsplannen kan hierin veel betekenen om de nieuwe functie goed aan te laten sluiten bij behoeften en wensen van de gemeenschap. Het dorps huis in Westeremden is bijvoorbeeld met betrokkenheid van de gemeenschap versterkt en vernieuwd.⁸ De lokale gemeenschap was actief betrokken bij het archeologisch onderzoek tijdens de versterking van het dorps huis. De bewoners hielpen bij opgravingen en onderzochten de geschiedenis van hun wierde, wat hen meer inzicht gaf in hun omgeving en verleden. Dit participatieve proces versterkte zowel het historisch bewustzijn als de sociale samenhang, terwijl het dorps huis als centrale plek in de gemeenschap behouden bleef en de vondsten in een lokale tentoonstelling worden gedeeld.

Opstellen van een wijk- of dorpsvisie

Zoals eerder genoemd is er vanuit *Nij begun* aandacht voor het herstellen en verbeteren van de leefbaarheid, waarbij dorpen en wijken een visie mogen opstellen. Hieronder lichten we twee methoden toe die ter inspiratie kunnen dienen bij het opstellen van deze visies. Later in deze notitie gaan we ook in op belangrijke aandachtspunten voor gemeenten bij het opstellen van wijk- en dorpsvisies.

- *De biografie van een plek*: een biografie van een gebied documenteert de geschiedenis, kenmerken en ontwikkelingen van die plek en beschrijft de relatie tussen het landschap, de bewoners en de ruimtelijke ontwikkelingen door de tijd heen. Inmiddels hebben verschillende gebieden in de provincie Groningen⁹, en reeds ook binnen de gemeente Eemsdelta¹⁰, een eigen gebiedsbiografie, met daarin specifieke kenmerken van het landschap. Wanneer bewoners betrokken raken bij het opstellen van een biografie, kan er meer verbinding worden gemaakt met de identiteit en geschiedenis van hun omgeving. Dit proces kan vormgegeven worden door uitgebreide gesprekken te voeren

⁸ Zie bijvoorbeeld het [participatietraject](#) in Westeremden omtrent erfgoed.

⁹ Zie bijvoorbeeld <https://kwaliteitsgidsgroningen.nl/>.

¹⁰ Zie bijvoorbeeld <https://www.eemsdelta.nl/gebiedsbiografie>

met bewoners over hun omgeving en waaruit een levend document ontstaat.¹¹ Op basis van deze biografie kunnen bewoners met elkaar, hun gemeente en de NCG in gesprek gaan over actuele vraagstukken, zoals de versterking en de omgang met erfgoed.

- *De zachte atlas*: een zachte atlas is een alternatieve, vaak subjectieve manier om een gebied in kaart te brengen. In plaats van de puur geografische, objectieve gegevens van traditionele atlassen, richt een zachte atlas zich op de persoonlijke en culturele betekenis van plekken. Het doel is om de unieke verhalen, emoties, en ervaringen van bewoners of bezoekers van een gebied te tonen. Dit is bijvoorbeeld gedaan voor de Groningse wijken Vinkhuizen, Wijert en Selwerd Oost waar wijkvernieuwing plaatsvindt.¹² De fysieke ingrepen in deze wijken gaven de kans om met bewoners in gesprek te gaan en hun perspectief over hun leefomgeving te verzamelen. Wat maakt een buurt mooi, wat zijn belangrijke plekken en welke sociale structuren zijn er? Deze methode kan ook helpen bij de ontwikkeling van een dorpsvisie, om aansluiting te vinden bij de identiteit en waarden van de gemeenschap, en bijdragen aan een breed gedragen plan dat de sociale cohesie en verbinding binnen het dorp versterkt.

Bewoners betrekken bij ruimtelijke kwaliteit

Bij een nieuwbouwproject van Goud Wonen in Uithuizen, worden historische elementen van gesloopte woningen verwerkt in de architectuur van nieuwe woningen. Bewoners konden, in samenwerking met een architect, niet alleen meedenken over de woning zelf, maar ook over de vergroening van de buurt en de verbinding met het dorp.¹³ Dit project laat zien dat de versterking ook kansen biedt om het Groningse karakter te behouden en nieuw erfgoed te creëren.

Culturele interventies

Kunstprojecten in de publieke ruimte

Collectieve kunstprojecten, zoals muurschilderingen of tijdelijke kunstinstallaties, kunnen de gevolgen van de gaswinning en de ervaringen met schadeafhandeling en versterking in beeld brengen. Dit kan helpen om het gesprek te starten tussen buurtbewoners en om begrip en empathie binnen de gemeenschap te vergroten. Met het op artistieke wijze delen van persoonlijke verhalen en ervaringen van bewoners, kan een brug worden geslagen tussen groepen die door ongelijkheden verdeeld zijn. Een voorbeeld hiervan zijn de muurschilderingen in de Oosterparkwijk in Groningen.¹⁴ De kunstwerken zijn bedoeld om de wijk op te fleuren, een positieve uitstraling te geven en sociale verbinding te stimuleren.

Dorps- of wijkfestivals

Gemeenschappelijke culturele evenementen, zoals dorpsfeesten, muziekfestivals of culturele markten, brengen inwoners samen in een informele setting en kunnen helpen om sociale

¹¹ Zie ook het artikel van Noorderbreedte (Zwart, 2024) waarin Regiobouwmeester Zuidema en universitair docent Salemink vertellen over het belang van gebiedsbiografie voor een dorpsvisie.

¹² Zie ook het artikel op [wijkvernieuwing.groningen](#): 'Pratende straten: 'het praat plezieriger met een kaart'. *Zachte Atlas zet Vinkhuizen en de Wijert op de kaart.*'

¹³ Zie bijvoorbeeld [het artikel van hethogeland](#): 'Hoogste punt bouw nieuwe woningen in Uithuizen Noord bereikt' (26 juli 2024).

¹⁴ Zie bijvoorbeeld het [artikel van RTV Noord](#): Braakman, T., & Miskovic, M. (7 augustus 2024). *Kunstenaars fleuren Oosterparkwijk op met metershoge muurschilderingen*. RTV Noord.

netwerken en samenhang te versterken. Het is van belang dat deze evenementen lokaal ondersteund worden, gebruik maken van lokale middelen en verhalen, en waarbij inwoners actief worden betrokken bij de organisatie. Voor rurale gebieden draagt dit niet alleen bij aan sociale cohesie, maar kan het ook van positieve invloed zijn op het imago en de aantrekkelijkheid van het gebied voor jongeren (Koreman, 2023).

Leren van dorpsinitiatieven

Vereniging Groninger Dorpen heeft onderzoek laten uitvoeren naar de wijze waarop dorpsbewoners en hun verenigingen, evenals gemeenten en andere overheidsinstanties, kunnen leren van dorpsinitiatieven die de afgelopen jaren in de provincie Groningen zijn uitgevoerd. Hierbij werden vragen onderzocht zoals: hoe hebben bewoners en verenigingen deze projecten aangepakt, hoe verliep de samenwerking met gemeenten en andere partners, en welke vormen van ondersteuning waren effectief? Ook werd gekeken naar de vraag hoe dorpsinitiatieven op een duurzame manier gerealiseerd kunnen worden. Het resultaat van dit onderzoek is de ontwikkeling van de *Actieve Dorpen Aanpak (ADA)*, een online stappenplan dat richtlijnen biedt voor het bedenken, plannen en uitvoeren van initiatieven ter verbetering en versterking van dorpen. Deze aanpak is voorzien van voorbeelden uit de Groningse context en is bedoeld voor dorpsbewoners, verenigingsbestuurders, ambtenaren en andere betrokkenen bij dorpsinitiatieven, met als doel de leefbaarheid in de dorpen te vergroten.¹⁵

Concluderend zien we dat er veel gedaan kan worden op het gebied van het verbeteren van sociale cohesie. Echter zien we dat er geen sprake lijkt te zijn van een coherente aanpak rondom conflicten over schade en versterking in het gaswinningsgebied en weten we weinig over de effectiviteit van interventies.

5. Aandachtspunten bij het versterken van de sociale cohesie

Uit het besproken onderzoek en de informele gesprekken merken we dat gemeenschappen in de regio te maken hebben met specifieke uitdagingen en behoeften. Hieronder lichten we deze uitdagingen en behoeften toe en bespreken we hoe gemeenten hier effectief op kunnen inspelen. We benoemen daarbij belangrijke aandachtspunten die vanuit het onderzoek naar voren komen en richting geven aan het ontwikkelen en toepassen van toekomstgerichte interventies.

Allereerst zien we een spanningsveld tussen enerzijds de behoefte vanuit bewoners en de gemeente om te werken aan de sociale cohesie, terwijl andere bewoners hier nog niet aan toe zijn. Voor sommige bewoners die nog midden in hun versterkingstraject zitten, kunnen collectieve interventies te vroeg komen, waardoor het beter kan zijn om dorpsplannen pas na afronding van de versterking op te pakken (Pot & Ubels, 2023). Tegelijkertijd hebben sommige bewoners juist tijdens dit proces behoefte aan gezamenlijke activiteiten en betrokkenheid, omdat dit kan helpen de gemeenschapszin te versterken en emotionele steun te bieden in een moeilijke tijd. Daarom is het belangrijk om **interventies, de wijze van communicatie en**

¹⁵ Zie voor een overzicht van initiatieven in de provincie Groningen de [interactieve kaart van ADA](#).

inspraak af te stemmen inwoners, zodat het aansluit bij hun behoeften en timing en bijdraagt aan legitimiteit, gelijkwaardigheid en inclusiviteit (Pot & Ubels, 2023; Ubels, 2020).

Elk dorp heeft unieke dynamieken die bepalen hoe bewoners met elkaar omgaan en openstaan voor verandering. Onderlinge spanningen en conflicten kunnen voorkomen uit de sociaal-historische context van een dorp. Daarom is het belangrijk om **vóór sociale interventies de sociaal-historische context en eventuele conflicten in kaart te brengen**.

Participatie-experts helpen om deze sociale dynamieken te begeleiden en bij te dragen aan effectieve interventies.

Daarnaast zien we dat er veel van inwoners wordt gevraagd. Bewoners worden in de gebiedsgerichte aanpak sterk betrokken bij beslissingen over hun huizen en dorpen, wat zowel voordelen als nadelen met zich meebrengt. Onderzoek naar Experiment Krewerd (Pot et al., 2022; Pot & Ubels, 2023; Bovenhoff et al., 2024) laat zien dat burgerbetrokkenheid kwetsbaar is omdat het vaak rust op een kleine groep vrijwilligers. Deze vrijwilligers beschikken niet altijd over de juiste competenties en lopen het risico op overbelasting, zeker wanneer ze moeten voldoen aan eisen en verantwoording naar het dorp en de gemeente of betrokken instanties (Bovenhoff et al., 2024). Moeizame interacties met de overheid en het dorp leiden tot stress, en de steun kan vervagen vanuit het dorp als het werk van vrijwilligers onzichtbaar blijft. Ook professionaliseren ze vaak door het langdurige karakter van hun inzet en lopen daarmee het risico om het middelpunt te worden van conflicten met dorpsgenoten (Bovenhoff et al., 2024). Daarnaast merkt Ubels (2020) op dat verborgen financiële en sociale kosten het draagvlak van burgerinitiatieven onder bewoners kunnen aantasten, aangezien zij tijd en energie investeren zonder garantie op positieve resultaten en soms zelfs risico's lopen. Het is daarom belangrijk om **oog te hebben voor het welzijn van betrokken inwoners** (Pot & Ubels, 2023).

Voor gemeenten is het belangrijk om een goede balans te vinden tussen wat inwoners zelf kunnen doen en wat ze aan ondersteuning nodig hebben van professionals en beleidsmakers. Zeker in een regio die onder druk staat en waar sociaaleconomische spanning is, moet je kijken naar wat je realistisch gezien kunt verwachten van mensen. Ubels (2020) stelt dat gemeenten niet alleen moeten faciliteren, maar ook actief moeten ondersteunen met middelen, expertise en heldere communicatie.

Middelen

In de praktijk zien we dat het belangrijk is dat bewonersinitiatieven niet het gevoel krijgen dat strikte regels en voorwaarden hen beperken in het gebruik van gemeentelijke budgetten. Hoewel het stellen van regels belangrijk is voor verantwoord beheer van middelen, is er vanuit inwoners ook behoefte aan een **balans tussen regelgeving en ruimte voor creativiteit en initiatief** vanuit de gemeenschap. Gemeenten moeten vertrouwen hebben in de capaciteiten van bewoners om op basis van hun eigen inzichten te handelen. Door een ondersteunende omgeving te creëren, waarin bewoners zich gehoord en gemachtigd voelen, kunnen gemeenten zowel de betrokkenheid als het succes van lokale projecten en de effectiviteit van budgetten vergroten. Dit sluit aan bij het manifest van Groninger Dorpen, waarin wordt gepleit voor meer ruimte voor dorpen om toekomstgerichte plannen te realiseren met passende financiële

middelen. Ze benadrukken het belang van flexibiliteit en samenwerking met bestaande partners, met op maat gemaakte budgetten die aansluiten bij lokale behoeften.

Expertise

Voor gemeenten is het belangrijk om **een ondersteunende sociale infrastructuur te bieden**, waarbij dorpsondersteuners als brug kunnen fungeren tussen bewoners, lokale initiatieven en de gemeente. Deze ondersteuning zorgt ervoor dat bewoners zich gehoord en gesteund voelen, zelfs als ze niet direct actief kunnen deelnemen. **Onafhankelijke experts spelen hierbij een belangrijke rol**: deze experts, zoals procesbegeleiders, participatie-experts en architecten, kunnen maatwerk leveren en helpen om bewonerswensen te vertalen naar ruimtelijke ontwerpen en oplossingen voor gemeenschapsconflicten (Pot et al., 2022; Bovenhoff et al., 2024). De inzet van architecten is bijzonder waardevol bij het ontwikkelen van dorpsvisies en de herinrichting van de openbare ruimte. Zij bieden niet alleen praktische ondersteuning, maar bewaken ook de ruimtelijke kwaliteit van de omgeving.

Communicatie

Vanuit de praktijk merken we het belang van **continuïteit in het hebben van een duidelijk aanspreekpunt** vanuit de gemeente, omdat het bewoners vertrouwen geeft, zorgt voor transparantie en hen het gevoel geeft dat ze serieus genomen worden. Daarnaast blijkt **een gelijkwaardige dialoog** met bewoners waarin er rekening wordt gehouden met de visie op en behoeftes van bewoners in de problematiek samen te hangen met sociale cohesie. Bovendien helpt het om voor bewoners duidelijke kaders en uitgangspunten te communiceren zodat zij op de hoogte zijn van de voorwaarden en weten met welke factoren ze rekening moeten houden. Een afstandelijke benadering en het nemen van besluiten van bovenaf wordt namelijk geassocieerd met slechtere verhoudingen (Stroebe et al., 2021).

6. Conclusie

De gaswinningsproblematiek, en met name de versterkingsopgave, heeft een negatief effect op de sociale cohesie in de Groningse dorpen en wijken. Maar sociale cohesie is een abstract begrip: wat betekent dit concreet? In Groningen is er door schade, versterking en de reactie van de NAM en overheden veel onzekerheid ontstaan. Verderop in het traject heeft dit geleid tot ongelijkheden in compensatie, verschillen in aanpak van de versterking en een focus op herstel van individuele woningen in plaats van herstel van de getroffen gemeenschap. Als gevolg van deze mix ontstonden er conflicten, spanningen, jaloezie en afgunst, evenals gevoelens van machteloosheid en uitzichtloosheid.

In deze notitie zijn verschillende methoden van interventies voorgesteld om sociale cohesie te versterken, waaronder het faciliteren van sociale activiteiten, ontmoetingsplekken en culturele initiatieven. Belangrijke aandachtspunten hierbij zijn transparante en proactieve communicatie, langdurige ondersteuning door onafhankelijke experts (zoals procesbegeleiders, participatie-experts en architecten), een duidelijk aanspreekpunt vanuit de gemeente, en oog voor de sociaal-historische context en het welzijn van betrokken inwoners. Deze

aandachtspunten helpen ook bij het herstellen van de vertrouwensbreuk die bewoners hebben met de overheid.

Daarnaast is het belangrijk dat gemeenten samen met inwoners en belanghebbenden duidelijk definiëren wat zij onder sociale cohesie verstaan. In de praktijk merken we soms dat het begrip sociale cohesie niet altijd helder is gedefinieerd, wat verwarring kan veroorzaken en een gerichte aanpak belemmert.

Tot slot merken we op dat onderzoek naar sociale cohesie in een context zoals deze - een crisis door overheidsfalen - schaars is, zeker op gemeentelijk niveau. Om meer inzicht te krijgen in de samenhang tussen een langdurige collectieve stressor, zoals de versterkingsopgave, en de sociale cohesie en individuele gezondheidssituatie van inwoners, is het belangrijk om de fysieke en mentale gezondheid van inwoners over langere tijd te blijven monitoren.

Literatuurlijst

Bovenhoff, M., Pot, H., Sas, V., van der Sluis, C., van Schepen, N., & Bulder, E. (2024). *Wanneer verschijnt de eerste timmerman? Ervaringen van bewoners in de planvormingsfase van Experiment Krewerd*. Hanze University of Applied Sciences, Groningen - Research Centre for Built Environment – NoorderRuimte.

Dückers, M., Kanis, B., Van der Molen, J., Gerbecks, J., Boendermaker, M., Berends, S., & Stroebe, K. (2023). *De psychosociale impact van de gaswinningsproblematiek op bewoners in 2021 en 2022: Eindrapport Gronings Perspectief fase 3*. Groningen: Gronings Perspectief, Heymans Instituut, Rijksuniversiteit Groningen.

Jansen, J., Van Pelt, M., Repetur, L., Jansen, C., & Movisie. (2021). Sterke beleidsinterventies, sterke sociale basis. Movisie.

Kanis, B., D'Amore, C., van der Molen, J., Berends, S., Rozema, M., Scherpenzeel, A., Scheffelaar, J., Boendermaker, M., & Dücker, M. (2024). *De psychosociale impact van de gaswinningsproblematiek op bewoners in 2023: Gronings Perspectief fase 4*. Rijksuniversiteit Groningen.

Koreman, M. C. (2023). Reinventing a Rural Area: A Case Study into Cultural Festivals in Oldambt, The Netherlands. *Sustainability*, 15(8), 6921.

Ministerie van Economische Zaken en Klimaat. (2024). *Staat van Groningen 2024. Bijlage 1. (Eerste Kamer)*. Rapport | [Rijksoverheid.nl](https://rijksoverheid.nl).

Postmes, T., Stroebe, K., Richardson, J., LeKander, B., & Greven, F. (2017). *Veiligheidsbeleving, gezondheid en toekomstperspectief van Groningers: Wetenschappelijk rapport 3*. Heymans Institute, University of Groningen.

Pot, H., & Ubels, H. (2023). Gebiedsgerichte aanpak en inwonerbetrokkenheid in de versterkingsopgave: Een wondermelange voor herstel van persoonlijk welzijn, lokale leefbaarheid en vertrouwen in de overheid? In W. E. Schreuder, N. Busscher, & T. Postmes (editors), *Inzicht in impact: De maatschappelijke gevolgen van de gaswinning en denkrichtingen voor de toekomst* (blz. 362-379). Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen.

Pot, H., Van der Sluis, C., Sportel, S., Sas, V., & Bulder, E. (2022). *Versterken "met gezond boerenverstand": Onderzoek naar de effecten van de 'Versnelde versterkingsprocedure' in het kader van Experiment Krewerd op de veerkracht van bewoners (Part C to full report Experiment Krewerd project final report)*. Groningen: Hanzehogeschool Groningen.

Richardson, J. (2024). Social relations and health: understanding their interplay in an adverse context. [Thesis fully internal (DIV), University of Groningen]. University of Groningen. <https://doi.org/10.33612/diss.1125968192>

Rijksoverheid. (2023). 'Kamerbrief over Nij begun: op weg naar erkenning, herstel en perspectief.'

Schreuder, W., Busscher, N., & Postmes, T. (2023). *Inzicht in impact: De maatschappelijke gevolgen van de gaswinning en denkrichtingen voor de toekomst*. Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen.

Stroebe K., Postmes T., Boendermaker, M., Kanis, B., Richardson, J., Bovenhoff, M., Schoutens, L. & Broer J. (2019b). *De sociale impact van gaswinning in Groningen: Stand van zaken, metingen juni & september 2019*. Groningen: Gronings Perspectief, Heymans Institute, Rijksuniversiteit Groningen.

Stroebe, K., Postmes, T., Boendermaker, M., LeKander, B., & Richardson, J. (2018). *De sociale impact van gaswinning in Groningen: Stand van zaken, meting Juni*. Gronings Perspectief.

Stroebe, K., Postmes, T., Boendermaker, M., Richardson, J., Bovenhoff, M., & Kanis, B. (2019a). *Sociale samenhang, samenwerking en veerkracht in het Groningse gaswinningsgebied*. Groningen: Gronings Perspectief, Heymans Instituut, Rijksuniversiteit Groningen.

Stroebe, K., Postmes, T., Richardson, J., Kanis, B., Jong, de, M., Boendermaker, M., & Schoutens, L. (2020). *De sociale impact van de gaswinning in Groningen meting maart 2020*. Heymans Institute, University of Groningen.

Stroebe, K., Postmes, T., Kanis, B., De Jong, M., Boendermaker, M., Schoutens, L., & Adams, W. (2021). *Overzicht Gronings Perspectief 2016 - 2020*. Groningen: Gronings Perspectief, Heymans Instituut, Rijksuniversiteit Groningen.

Tweede Kamer der Staten-Generaal. (2023). *Groningers boven gas. Rapport parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen*.

Ubels, H. (2020). Inzet burgers vergt balans. *Binnenlands Bestuur*, 15, 24–28.

Van Geel, P., Van der Knoop, J., Bröring, H., & Ruys, M. (2023). *Rapport Commissie Verschillen. Veilig, schadevrij en verduurzaam. Naar een gelijkwaardige uitkomst voor alle bewoners in het aardbevingengebied*.

Verharen, L., Heessels, M., Jansen, C. & Wolf, J. (2019). *Sociale Kwaliteit voor een Sterke Sociale Basis*.

Zuidema, E. (2024). *Groningen doorgeven. Meer ruimtelijke kwaliteit in de versterkingsopgave. 100 dagen Regiobouwmeester*. Nationaal Coördinator Groningen.

Zwart, C. (2024). 'Verschillen horen bij de versterkingsopgave'. *Noorderbreedte*, 48(2).